

**PRASA LOKALNA JAKO ELEMENT KULTURY SPOŁECZEŃSTWA
OBYWATELSKIEGO PO 1989 ROKU W POLSCE***Місцева преса – елемент культури громадянського суспільства після
1989 року в Польщі*

Після засідання „Круглого столу” і виборів до Парламенту 4 червня 1989 року у суспільно-політичному житті Польщі розпочався новий етап. Першим проявом змін був процес утворення вільних засобів масової інформації.

У 1989 році після досягнення незалежності держави у широкому масштабі почала розвиватись місцева преса. Місцеву пресу читала більша частина суспільства, ніж загальнодержавні газети. Люди більш звертають увагу на те, що написано в їх місцевій пресі і готові повірити в докладність інформації, яку отримали з цієї преси.

Місцева преса відіграла важливу роль у будівництві громадянського суспільства і становить з ним цілісність.

Місцеві засоби масової інформації беруть участь у суспільному, культурному, економічному і політичному житті кожного щабля місцевого самоврядування (повіт, місто і гміна). Становлять вони також невід’ємну частину суспільної культури конкретної території і мають вплив на її мешканців.

Po obradach „Okrągłego Stołu” i wyborach 4 czerwca 1989 roku stało się jasne, że w życiu społeczno – politycznym Polski rozpoczął się nowy etap. Pierwszym symptomem przemian był proces tworzenia wolnych i niezależnych mediów. Symbolem upadku dawnego systemu stała się likwidacja urzędu cenzorskiego oraz największego koncernu prasowego jakim była Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa – Książka – Ruch”. Przedsiębiorstwo to stanowiło przykład zarządcy mediów państwowych, sterowanych centralnie przez partię rządzącą – PZPR. W roku 1989, wraz z odzyskaniem wolności, zaczęła się rozwijać na niespotykaną skalę prasa lokalna i sublokalna, nazywana również – małą prasą (prasa gminna, parafialna oraz wspólnotowa). Nowy ustrój oparł swoją demokratyczną wizję na budowie społeczeństwa obywatelskiego. Należy spojrzeć na ten proces poprzez media lokalne i przyjrzeć się im w jakim stopniu uczestniczą one w życiu społeczeństwa obywatelskiego oraz czy są elementem składowym jego kultury.

Definicja społeczeństwa obywatelskiego

Jednoznaczne zdefiniowanie pojęcia społeczeństwo obywatelskie napotyka trudności porównywalne z tym jakie spotykamy przy sformułowaniu terminu kultura. Każdy autor na swój własny użytek buduje własną definicję. Czasami, termin społeczeństwo obywatelskie traktowany jest zamiennie ze społeczeństwem otwartym. Konstruując definicję społeczeństwa obywatelskiego należy mieć na uwadze typologię, która wyodrębnia jego trzy podstawowe nurty. Pierwszy z nich, to nurt socjologiczny, odwołujący się do koncepcji politycznej francuskiego myśliciela Alexisa de Tocqueville'a. Podkreśla się tutaj przede wszystkim samoorganizację społeczeństwa i niezależną aktywność obywateli od struktur władzy państwowej [8].

Z kolei nurt proceduralny powoduje, że definicja zawiera elementy respektowania przez obywateli procedur oraz sposobów publicznego wyrażania własnych przekonań i opinii. Przykładami są tutaj debaty, sposoby osiągania kompromisu i stosowanie mediacji.

Natomiast przedmiotem zainteresowania nurtu aksjologicznego są wartości, normy, przekonania i działania symboliczne, takich jak: pluralizm, tolerancja, zaufanie, odpowiedzialność, solidarność zbiorowa czy rządy prawa. Najpełniejszą definicją dotyczącą idealnego społeczeństwa obywatelskiego sformułował profesor Larry Diamond – politolog z Uniwersytetu Stanforda. Brzmi ona w następujący sposób: „We wzorcowym społeczeństwie obywatelskim występuje obfitość kapitału społecznego, czyli zaufania, zasad postępowania i woli współpracy. W społeczeństwie obywatelskim ludzie sobie ufają i zrzeszają się w celu realizacji zbiorowych celów. Mogą się różnić poglądami i przekonaniem, ale szanują się nawzajem i są tolerancyjni wobec odmienności. Obywatele uważają innych za równych sobie i wierzą w równość szans, mając przy tym świadomość, że idealna równość wyników jest nieosiągalna. Stosunki między ludźmi są przede wszystkim poziome: każdy człowiek ma taką samą godność, takie same obowiązki, takie same uprawnienia i równość ta jest zapisana w prawie. Jednostki są prawdziwymi obywatelami, to znaczy interesują się sprawami publicznymi i zależy im na pomyślności całej wspólnoty. W swoim postępowaniu do pewnego stopnia kierują się duchem publicznym. Podobnie jak kapitalizm nie jest to utopia, lecz system zgodny z egoistycznymi elementami ludzkiej natury. Ludzie biorą pod uwagę interesy innych między innymi ze względu na wiarę w to, że większość innych obywateli będzie się zachowywała podobnie. Wiara ta nie wynika wyłącznie z zaufania do kultury obywatelskiej, ale także z istnienia silnych i skutecznych instytucji publicznych, które nagradzają postawy obywatelskie i zachęcają do nich” [2].

Definicja jest pełna, zawiera elementy z każdego nurtu, który został zaprezentowany powyżej. Jednakże posiada jeden słaby punkt. Jest zbyt

---

obszerna. Opierając się na literaturze i doświadczeniu istnienia 20. lat społeczeństwa obywatelskiego można sformułować jego definicję w nieco uproszczony sposób. Sympliczując złożoność problemu wydaje się, że najprostszą definicją może być następujące sformułowanie: społeczeństwo obywatelskie to przestrzeń zawarta pomiędzy rodziną, państwem a wolnym rynkiem. Wśród niej działają wolne (oddolne) organizacje społeczne, zawodowe lub terytorialne. Na tej przestrzeni obywatele prowadzą nieustanny dialog, w rezultacie którego konstruuje się rozwiązania społeczne dla dobra wspólnego.

Co nazywamy prasą lokalną?

Do 1998 roku, zgodnie z przyjętą typologią przez Ośrodek Badań Prasoznawczych Uniwersytetu Jagiellońskiego, prasę dzieliło się na:

1. ponadogólnokrajową,
2. ogólnokrajową,
3. regionalną,
4. lokalną (prasa lokalna I stopnia) oraz
5. sublokalną (prasę lokalną II stopnia).

W związku z tym podziałem, do prasy regionalnej zaliczano wszystkie czasopisma, których zasięg był mniejszy niż ogólnokrajowy, a większy niż wojewódzki (podział kraju z lat 1975 – 1998). Prasą lokalną nazywano takie gazety i czasopisma, których zasięg pokrywał się z granicami ówczesnych województw. Z kolei prasą sublokalną określano pozostałą grupę pism, które ukazywały się na obszarze mniejszym niż jedno województwo. Ta typologia miała swoje minusy, albowiem po reformie administracyjnej kraju aktualność straciły zasięgi kolportażu. Ponadto do gazet sublokalnych należały wysokonakładowe czasopisma wydawane w granicach administracyjnych dużych aglomeracji. Jednocześnie typologia ta traci sens przy wydaniach internetowych pism lokalnych. Wówczas ich zasięg jest przecież nieograniczony.

Od stycznia 1999 roku, po wprowadzeniu nowego podziału administracyjnego, media regionalne to takie, które obejmują swoim zasięgiem co najmniej jedno województwo [1, 61]. Natomiast mediami lokalnymi nazywamy gazety i czasopisma obejmujące swoim zasięgiem mniej niż jedno, nowe województwo, ale i co najmniej jeden powiat. Z kolei mediami sublokalnymi są pozostałe grupy mediów: miejsko – gminne, gminne, osiedlowe lub parafialne.

Prasa lokalna dociera do większej części społeczeństwa niż dzienniki ogólnokrajowe. Bardzo często jest ona czytana o wiele chętniej od prasy krajowej. Siłą prasy lokalnej jest jej lokalność. Zapleczem ogólnopolskich dzienników i czasopism są dziennikarze z pism lokalnych i sublokalnych.

Kiedy ma się do czynienia z prasą regionalną i lokalną, należy pamiętać, aby: być wrażliwym na sprawy lokalne i starać się włączyć wiadomość lokalną do informacji prasowej, nie zapominać, że zwykle ludzie bardziej zwracają uwagę na to, co jest napisane w ich prasie lokalnej i są bardziej skłonni uwierzyć, że to, co przeczytali, jest bardziej rzetelne.

Społeczeństwo obywatelskie a prasa lokalna

W marcu 1990 roku Sejm przyjął ustawę o samorządzie lokalnym. Następnie 17 maja tegoż roku odbyły się pierwsze wybory do rad samorządowych szczebla podstawowego, a 6 czerwca 1990 roku był ostatnim dniem istnienia cenzury [1, 61]. Uchylono ustawę o kontroli publikacji i widowisk, znosząc jednocześnie GUKPiW jako organ instytucjonalnej, prewencyjnej cenzury państwowej – partyjnej i zmieniając niektóre przepisy ustawy – Prawo prasowe [3]. Likwidacja urzędu cenzury i liberalizacja pozostałych przepisów dotyczących organizacji działalności wydawniczej spowodowały, że nastąpiła zupełna zmiana w porównaniu z poprzednią sytuacją prawną. Od 1990 roku system koncesyjny został zastąpiony systemem rejestracyjnym. Od tamtej chwili, każdy, kto chciał zostać wydawcą prasowym, mógł to uczynić bez żadnych przeszkód. Był tylko jeden warunek – zobowiązanie do działań w granicach obowiązującego w Polsce prawa [13, 29]. Taka sytuacja spowodowała niespotykany dotąd w Polsce rozwój prasy od ogólnokrajowej do lokalnej i sublokalnej, która od 1990 roku wpisała się w krajobraz polskiego samorządu terytorialnego. Prasa lokalna odegrała w budowie społeczeństwa obywatelskiego ogromną rolę i stała się jego nieodłącznym elementem. Media lokalne nie unikały odpowiedzialności za los „małych Ojczyzn” i ich mieszkańców.

Prasa lokalna lawinowo powstawała na długo przed majowymi wyborami samorządowymi w 1990 roku. W następnych latach liczba tytułów była imponująca. Intensywny rozwój wydawnictw świadczył o organizacyjnym i intelektualnym renesansie polskiej prowincji. Znalazł on godne miejsce w historii ustrojowych przemian w Polsce. Prasa stała się elementem kultury społeczeństwa obywatelskiego, a wolność słowa realnym faktem. Obywatele dosłownie wzięli władzę w swoje ręce. Przemiany te były największym osiągnięciem demokratycznych zmian, zaraz po wolnych wyborach do samorządów szczebla podstawowego. Pionierami niezależnej prasy stały się Komitety Obywatelskie.

Prasę zaczęto wydawać tam, gdzie do roku 1989 ukazywały się nieliczne gazety zakładowe lub w niewielkich miastach i miasteczkach, w których takich wydawnictw nie było w ogóle. Takie małe miejscowości prawie zawsze omijali dziennikarze prasy krajowej lub regionalnej. Część powstałych tytułów prasowych stała się własnością osób fizycznych, a pozostałą zaczęły wydawać samorządy. Były także wydawnictwa prowadzone przez organizacje społeczne i

---

rzadziej przez partie polityczne. Oprócz tego działalnością wydawniczą zajmowały się również organizacje kościelne i parafie. Jednak zdecydowanie najwięcej tytułów prasy lokalnej należało do samorządów. Za pieniądze podatników starły się bardziej lub mniej skutecznie informować obywateli zamieszkujących jednostkę samorządu terytorialnego (miasto, gminę lub powiat) o poczynaniach władzy lokalnej, jej zamierzeniach, osiągnięciach oraz budowaniu demokracji lokalnej [10].

Każdego roku liczba tytułów prasowych wzrastała. Prawie w każdej gminie wydawano jakąś formę gazety lub czasopisma lokalnego. Generalnie jednak najliczniej powstawała ona tam, gdzie były tradycje czasopiśmiennictwa na danym terenie oraz w rejonach rozwiniętych gospodarczo. Najwięcej tytułów prasy lokalnej zanotowano na Pomorzu, Wielkopolsce i Śląsku. W latach 1990 – 2000 liczba gazet lokalnych (dzienników i czasopism) nie była mniejsza niż 1600 tytułów, ale nie większa niż 2500 gazet [1, 61; 1, 64; 1, 78-79]. Baza danych Ośrodka Badań Prasoznawczych Uniwersytetu Jagiellońskiego w 1999 roku zawierała 2428 pism lokalnych i sublokalnych. Z czego czasopisma samorządowe liczyły około 36%, niezależne – 26%, a pozostałe – 38%. Wśród było aż 22% parafialnych. Reasumując, prasa lokalna i sublokalna była wydawana w 27% gmin wiejskich. W miastach ukazywało się aż 59% czasopism o zasięgu lokalnym. Natomiast w roku 2005, według badań prasowych, zanotowano 2597 gazet i czasopism lokalnych i sublokalnych w Polsce. Z ogólnej liczby prawie 2600 tytułów aż 39,12 % stanowiły pisma samorządowe. Z kolei pism prywatnych wydawców było tylko 37,74 procent [4, 2]. Jak już wspomniano, prasa lokalna miała ogromny wkład w budowę społeczeństwa obywatelskiego. Wielką rolę w jego rozwój mają stowarzyszenia dziennikarzy prasy lokalnej: Polskie Stowarzyszenie Prasy Lokalnej, Stowarzyszenie Gazet Lokalnych, Stowarzyszeniu Prasy Lokalnej, Stowarzyszenie Polskich Mediów i inne.

Wracając do społeczeństwa obywatelskiego należy podkreślić, że prasa lokalna jest elementem kultury przestrzeni społecznej. Społeczeństwo obywatelskie stanowi źródło wolności dla wszelkiego rodzaju form aktywności czy samoorganizacji mieszkańców żyjących na określonym obszarze. Są one niezbędne dla zapewnienia jego niezależności od władzy państwa. Media lokalne to ważny element kultury Polski lokalnej (gminnej i powiatowej). Media te tworzą niezmiernie ważne narzędzia demokracji, która jest stabilna i silna dopiero wtedy, gdy opiera się na aktywnym, mobilnym i kreatywnym społeczeństwie obywatelskim [7].

Obywatelskie zaangażowanie w życie społeczności lokalnej to także czytelnictwo prasy ukazującej się w miejscu zamieszkania. Czytelnictwo prasy lokalnej i regionalnej zostało poddane analizie w roku 2001 przez Lokalne Badania Społeczne w Warszawie. Okazało się, że istnieje stała zależność

---

między czytelnictwem mediów lokalnych a uczestnictwem w wyborach samorządowych i parlamentarnych oraz udziałem w działalności partii politycznych lub organizacji społecznych. W takim zakresie i kontekście czytelnictwo prasy lokalnej i sublokalnej jest elementem kultury społeczeństwa obywatelskiego [1; 5].

Media lokalne uczestniczą w życiu społecznym, kulturalnym, gospodarczym i politycznym poszczególnych szczebli samorządu terytorialnego (powiat, miasto i gmina). Stały się one nieodłącznym elementem kultury społecznej danego obszaru, gdzie się ukazują i wpływają na jego mieszkańców. Po prostu, nie da się ich odizolować od spójnego, tworzonego przez dwadzieścia lat organizmu lub trzymając się definicji – przestrzeni. Przestrzeń ta przypomina wielobarwną mozaikę, która jest ciągle wzbogacana o nowe elementy, co czyni ją niezwykle skomplikowaną. Nie każdy potrafi się po niej swobodnie poruszać. Szczególnie jest to trudne dla pisma lokalnego. Nie może ono pominąć wydarzeń gloryfikujących samorząd, a więc obchodów, rocznic i uroczystości upamiętniających. Jeżeli drukuje zbyt wiele materiałów takiego typu, staje się postrzegana przez społeczność lokalną jako tuba samorządu terytorialnego. Wielokrotnie jest to konieczne ze względu na burmistrza, wójta lub starostę z powodów merkantylnych. Po prostu, są oni głównymi reklamodawcami tam, gdzie pismo się ukazuje. Nie mogą więc pomijać wydarzeń nieistotnych z punktu widzenia gazety.

Oczywiście, w swojej działalności pisma lokalne winny podejmować przedsięwzięcia na rzecz „małej Ojczyzny”. Ich obowiązkiem jest wspierać swojego głównego sprzymierzeńca – organizacje pozarządowe, społeczne i kulturalne. Tylko w ten sposób można wspólnie budować lokalne społeczeństwo obywatelskie oraz bronić interesów zamieszkałych tam obywateli. Media lokalne muszą być razem z czytelnikiem, widzem oraz słuchaczem, reprezentować ich przed władzą, upominać się o ich prawa, zawsze stawać po stronie obywatela [10, 58-59].

Na obszarach ukazywania się i działania prasy lokalnej, widać gołym okiem, wyzwalaną aktywność obywatelską mieszkańców gmin, miast i powiatów. Zadania i rola prasy nie są zawsze spektakularne i widowiskowe, ale znaczące w środowisku. To przecież media lokalne spowodowały zupełnie inne, pozytywne postrzeżenie samorządów terytorialnych. To dzięki prasie lokalnej samorząd został wykreowany z bezdusznego urzędu administracji na instytucję, która funkcjonuje dla dobra społeczeństwa obywatelskiego „małych Ojczyzn”.

Z drugiej strony należy podkreślić, że prasa lokalna spowodowała nawiązanie i zacieśnienie więzi społecznych, zbliżyła obywateli do władzy, którą sami wybrali. Ludzie mają poczucie wpływu na lokalny samorząd.

To media lokalne poprzez „patrzenie władzy na ręce”, wymogły na niej służebną rolę wobec mieszkańców „małych Ojczyzn”. Działania te są zasługą prasy lokalnej, która jest mocnym filarem kultury społeczeństwa obywatelskiego. Równie wielką rolę odegrała ona w środowiskach lokalnych wyzwalając w mieszkańcach potrzebę samoorganizacji, inicjatywy, energii życiowej, przedsiębiorczości oraz działań na rzecz kultury w społeczności obywatelskiej. Sukcesy społeczności lokalnych powodowały i nadal powodują chęć podejmowania kolejnych zadań, które animują dynamizowanie działalności stowarzyszeń i fundacji. Ta energia przekazana przez prasę lokalną zachęca obywateli do czynnego uczestnictwa w życiu społecznym. Większość dzisiejszych działaczy bez organizatorskich poczynań mediów lokalnych, po prostu zostałyby w domach. Media pozwoliły uwierzyć obywatelom w swoje siły i możliwości. Stały się one powiernikiem problemów i spraw nurtujących mieszkańców miast i gmin. Ponadto spowodowały zmianę mentalności i filozofii myślenia obywateli oraz do wzrostu świadomości społeczno – politycznej. Prasa zmieniła również podejście do ochrony środowiska, świadomości prawnej oraz ekonomicznej. Nie sposób przecenić edukacji europejskiej na poziomie społeczności lokalnej. Dzięki prasie lokalnej obywatele przełamali kompleks polskiej niemocy i korzystając ze środków unijnych poczuli się w pełni Europejczykami. Prasa wyedukowała obywatela w kwestii podejmowania przemyślanych decyzji wyborczych do władz samorządowych. Obywatele mają poczucie swojej siły wynikającej z aktu wyborczego.

Prasa lokalna w społeczeństwie obywatelskim stała się naturalnym sprzymierzeńcem działań społecznych we wszystkich jego aspektach. Przede wszystkim spowodowała ogromną aktywność obywateli, stała się nieodłącznym elementem i atrybutem lokalnych społeczności. Wpisała się ona w krajobraz kultury społeczeństwa obywatelskiego, świadoma swoich decyzji, uczestnicząca w działaniach kontrolujących władzę gminną, wspierająca organizacje pozarządowe i pomagająca w budowaniu życia „małych Ojczyzn”. Uczestnictwo to należy tutaj rozumieć jako wszelką aktywność społeczną o charakterze komunikacyjnym, dokonującą się w mediach i poprzez media [6].

Zadania i funkcje mediów lokalnych

Media lokalne strzegą demokracji na najniższym poziomie. Im dalej od wielkich ośrodków miejskich, tym większe ich znaczenie dla społeczności lokalnej. Do podstawowych zadań mediów lokalnych zalicza się: wszechstronną i bieżącą informację lokalną, kontrolę władz lokalnych, promowanie inicjatyw lokalnych, pełnienie funkcji „trybuny społeczności lokalnej”, integrację środowiska lokalnego, kształtowanie lokalnej opinii społecznej – funkcje opiniotwórcze, integrację społeczności lokalnej w strukturach lokalnych i regionalnych, wspieranie kultury lokalnej, promocję

„małych Ojczyzn”, edukację ekonomiczno – gospodarczą, funkcje reklamowo – ogłoszeniowe i funkcję rozrywkową.

Funkcja dominująca w mediach samorządowych to przede wszystkim promocja „małej Ojczyzny” oraz integracja społeczności lokalnej w strukturach regionalnych. Z kolei funkcje kontrolne w stosunku do władz lokalnych (wójt, burmistrz, starosta lub prezydent) oraz funkcja rzecznika społeczności lokalnej dominują w mediach wolnorynkowych. Funkcje te są bardzo często nadużywane przez samorządowców i media niezależne [1, 62].

Podsumowanie

Nie można jednak patrzeć na media lokalne w społeczeństwie obywatelskim jedynie w kontekście samych zachwyków i sielskich obrazów Polski powiatowej i gminnej. W małych miejscowościach bardzo trudno o anonimowość. Każdy krok ludzkiej działalności jest tutaj znany i komentowany. Na łamach prasy lokalnej wielokrotnie toczy się brutalna walka polityczna i ostra polemika z władzą lokalną o wszelkiego rodzaju nadużycia [11, 147]. To przecież doskonały przykład prasy lokalnej jako elementu kultury społeczeństwa obywatelskiego. Widać jak sprawdza się przekonanie, że wolne media i władza, nawet ta lokalna, z natury pozostają na pozycjach antagonistycznych. Społeczeństwo obywatelskie bez wolnej i niezależnej prasy lokalnej po prostu nie istnieje.

LITERATURA

1. Chorążki W. Media lokalne i sublokalne 1989 – 1999 // Zeszyty Prasoznawcze. – Nr 1 – 2. – Kraków, 1999.
2. Diamond L. Szanse demokracji // Tygodnik Europa. – luty 2008.
3. Dz. Ustaw nr 29 z roku 1990, poz. 173.
4. Gruchot A. Polska prasa lokalna. Sytuacja bieżąca, podstawowe problemy, perspektywy, Izba Wydawców Prasy. – Warszawa, 2008.
5. Józko M. Prasa lokalna i regionalna jako element społeczeństwa obywatelskiego.
6. Kopecka K. Rola prasy lokalnej z perspektywy uczestnictwa w lokalnej społeczności.
7. Kowalczyk R. Media lokalne w Polsce. – t. 1. – CONTACT, Poznań 2008. – S. 389.
8. Magoska M. Obywatel w procesie zmian, Księgarnia Akademicka, Kraków 2001.
9. Mianowski J. Niezależni, zależni // Nasza Wielkopolska. – Poznań 2009. – nr 91. – S. 6 – 8.

---

10. Mianowski J. Powtórka z rozrywki. Niezależność mediów publicznych w Polsce – realna możliwość, czy niedościgły postulat // Form Dziennikarzy. – nr 88/89/90. – Warszawa, 2008. – S. 58 – 59.

11. Mielczarek T. Monopol. Pluralizm. Koncentracja. Środki komunikowania masowego w Polsce w latach 1989 – 2006. – S. 147.

12. Polak R. Media lokalne a demokracja lokalna / Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania. – Rzeszów, 2005. – S. 105 i 117.

13. Sonczyk W. Media w Polsce. Zarys problematyki // Szkolne i Pedagogiczne. – Warszawa, 1999. – S. 29.

УДК 37.015.31:5(091)(438)

Edyta Wolter

WYCHOWANIE EKOLOGICZNE W LITERATURZE DRUGIEJ RZECZYPOSPOLITEJ

Екологічне виховання в літературі Другої Речі Посполитої

Перший записаний на папері початок мислення в категоріях екології в Європі бере свій початок з праць Гіппократа (бл. 460 до н.е. – бл. 370 до н.е.) – давньогрецького мислителя, визнаного „батьком” європейської медицини.

Гіппократ, лікуючи людей, вірив у лікувальну силу природи: життя в гармонії з природою, перебування на чистому повітрі і в здоровому кліматі.

Аристотель в праці „Метеорологіка” зазначив вплив клімату на здоров’я людини.

Римський лікар Гален Клавдій (130-бл. 200) написав про загрозу для здоров’я у зв’язку з отруєнням повітря і води.

Поняття екологічна освіта почало функціонувати з 1969 року після оголошення рапорту генерального секретаря Організації Об’єднаних Націй Сітху У. Танга „Людина і її середовище”.

У польській системі шкільної освіти у 1978 році в програмі десятирічної школи в 1-3 класах впроваджено новий предмет „Суспільно-природне середовище”.

В період Другої Речі Посполитої (польська держава відроджена в 1918 році після 123 років окупації), Міністерство релігійних вірувань і громадського просвітництва доручило підготувати програму біології у загальних і середніх школах м. ін. Зофії Бохушевіч, Дельфіне Гаювней, Максиміліянові Хейльперн, Людвікові Ф. Яксе Биковському, Вацлавові Єзерському. В рамках цього предмету формують екологічну свідомість з допомогою знання про екосистему і середовище життя людини. Особливий акцент робиться на емоційному зв’язку з природним довкіллям і охороною рідного краю.